

VESZTRÓCZY ZSOLT

MEGMARADNI VAGY BEOLVADNI?

A SZLOVÁKSÁG POLGÁROSODÁSA
A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Ábrahám Barna: *Megmaradni vagy beolvadni? A szlovákság polgárosodása a 19. század második felében*, Kalligram Kiadó – Kalligram Polgári Társulás, Pozsony, 2016, 318 oldal

Bár a magyarországi nemzetiségek 19. századi története gyakran kerül szóba a különféle összefoglaló munkákban és tanulmánykötetekben, e témát illetően a hazai történettudománynak még mindig elég komoly adósságai vannak. A legnagyobb hiányosságok a dualizmus kapcsán tapasztalhatók, a korszakról szóló munkák döntően a politika- és oktatástörténet eseményeivel foglalkoznak. Arról viszont alig-alig esik szó, hogy a dualista korszak viharos fejlődése milyen változásokkal járt és miféle kihívások elé állította a történelmi Magyarország különböző népeit. Erre ad választ Ábrahám Barna *Megmaradni vagy beolvadni?* című monográfiájában, aki ezúttal a szlovák társadalom polgárosodásának történetét is áttekinti a kiegyezéstől az első világháború kezdetéig tartó időszakban.¹

A kiegyezés a szlovák politikai elit számára is rendkívüli változásokat hozott. Az alkotmányos keretek létrejöttével tevékenységük súlypontja az ország határain belülre került. Ettől kezdve már nem az uralkodóhoz benyújtott folyamodványaiktól, hanem a magyar parlamentbe bejuttatott képviselőiktől várták érdekeik képviseletét. Céljuk egy felső-magyarországi nemzetiségi kerület, az Okolie létrehozása volt, melynek a belső nyelve a szlovák lett volna. A kezdeti illúzióik azonban hamar szertefoszlottak, mert a választásokon sorra buktak meg a jelöltjeik, a területi autonómia pedig még tárgyalási alap sem lehetett a magyar politikai elit számára. Ráadásul 1875-re a kormányzat felszámolta oktatási és kulturális intézményrendszerüket, újjáalakításukat pedig az egymást követő kabinetek ellenállása tette lehetetlenné. Tiltakozásul az 1870-es évek végétől nem indítottak jelöltek az országgyűlési választásokon, de a politikai passzivitás sem hozott eredményeket. A kilencvenes évek közepére így újra aktivizálódtak, a századfordulót követően pedig a

¹ A szerzőnek korábban már megjelent egy munkája, amelyben az erdélyi románság történetét tekintette át ugyanebből a szempontból. L.: ÁBRAHÁM Barna: *Az erdélyi románság polgárosodása a 19. század második felében* (Múltunk Könyvek), Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2004.

parlamentben is megjelentek az első szlovák képviselők. Közben nemzeti mozgalmuk is differenciálódott, a politikai katolicizmus és csehszlovák kölcsönösség eszméje önálló irányzatként jelent meg, ami sokszor okozott éles belső vitákat.

Ezzel párhuzamosan a felső-magyarországi régióban is hatalmas változásokra került sor. Egyes területek gyors fejlődésnek indultak, míg máshol maradtak a korábbi falusi keretek, ahol sokszor az el- vagy kivándorlás jelentette a kiutat. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a felső-magyarországi régiót kisebb-nagyobb tájegységek tarkították, ahol nemegyszer a népesség nyelve vagy identitása is eltérő volt, mint például Sárosban vagy a Szepességben. A korszak legfontosabb kérdésévé a szlovákság polgárosodása vált, így ez a gondolat lett Ábrahám Barna könyvének vezérfonala is. De ennek előzményeit vizsgálva a szerző visszamegy az 1840-es évekig, a Štúr-nemzedék színrelépésig, amikor először került ez a kérdés a szlovák politikai gondolkodás középpontjába. Munkájában pedig nemcsak a Felső-Magyarországon élőkkel foglalkozik, hanem kiter a szlovákok által lakott többi területre is (Alföld, Nyírség, Pest megye stb.).

Maga a könyv négy nagy részre osztható. A bevezetőben a szerző egy sokat vitatott, szlovák és magyar részről többféleképpen értelmezett fogalmat vizsgál, a felső-magyarországi régiót. Ennek területéről, elnevezéséről ugyanis a középkor óta számos elképzelés született, az álláspontok pedig elég komoly eltéréseket mutatnak. Ábrahám a különféle meghatározásokat a kezdetektől napjainkig ismerteti, függetlenül attól, hogy annak szerzője politikus, szépíró vagy történész. Ő maga a Szlovákiát elnevezést használja.

Az első részben a korabeli szlovák társadalmat mutatja be, melynek során számos, a kor nemzetiségeire jellemző sajátosságra is rávilágít. Így például külön fejezetet szentel a szlovák ajkú nemesség azon részének, amely anyanyelvét és identitását megtartva hű maradt népéhez. Foglalkozik a pénzintézetek működésével, melyeknek tevékenysége magyar körökben ugyanolyan indulatokat váltott ki, mint a román kézben lévő bankoké. A szlovák értelmiséget pedig – a korabeli politikai normáknak megfelelően – két csoportra bontva vizsgálja aszerint, hogy szembefordultak a kor nemzetállami törekvéseivel, vagy pedig a magyar állam szolgálatába szegődtek, nemegyszer saját nemzetiségük ellenében. A dolgot tovább bonyolítja, hogy az utóbbiak közül jó páran megtartották eredeti identitásukat, így pozíciójuknál fogva pedig gyakran többet tehettek népükért, mint magyar származású honfitársaik vagy a szlovák nemzeti mozgalom tagjai. Különleges helyzetüket a szerző több, magas állami vagy egyházi tisztséget betöltő személy (például: Samo Czambel, Pechány Adolf, Szeberényi Gusztáv, Zsilinszky Mihály, Daniel Bachát) életútján keresztül mutatja be.

A korszak kezdetén a szlovák elit rendelkezett ugyan egy általánosan elfogadott államjogi programmal, de társadalom- és gazdaságpolitikai téren

már nem voltak ilyen kiforrott elképzelései. Az új kor kihívásaira így menet közben kellett választ adni, a különféle megoldási javaslatok pedig nemegyszer egymásnak is ellentmondtak. A második részben a szerző ezeket ismerteti, olyan kérdéseket vizsgálva pró és kontra, mint a társadalmi kohézió, a paraszti világ elmaradottsága, az alkoholizmus, a szövetkezeti mozgalom, a szlovák ajkú nemesség és értelmiség dilemmái, az asszimiláció veszélye, a felekezetek esetleges szembenállása vagy az oktatásügy problémái, de még hosszan lehetne folytatni a sort. Ezek pontosan megvilágítják a szlovák politikai elit akkori gazdaság- és társadalompolitikai nézeteit, az azokról folytatott belső vitákat, melyek eddig szintén a magyar történettudomány fehér foltjának számítottak.

Ábrahám Barna a dualizmuskori szlovák gazdaság történetével és gazdaságpolitikai elképzeléseivel több helyen is foglalkozik. Számtalan helyi és regionális példán keresztül mutatja be a régió működését, annak kereskedelmi útvonalait, központjait, tradicionális és modern iparágait, a lakosság foglalkozás szerinti megoszlását, ezen belül pedig a szlovák részvételt. Több egykori vállalkozói karriertörténetet is felvázol, mint például a Makovický családot vagy Ján Nepomuk Bobula pályafutását. De ismerteti azokat a vitákat is, melyek a szlovák táboron belül zajlottak a gazdasági önszerveződés, a kézműipar és a tömegtermelés ellentmondásai, a kivándorlás, a védegyeleti mozgalom vagy az iparfejlesztés kérdésében. Mindez rendkívül fontos a dualizmuskori szlovák önszerveződés feltérképezésében, hiszen az 1880-as évektől tevékenységük súlypontja gazdasági térre került át, ahol az államhatalom nem gátolta tevékenységüket az oktatásüggyel vagy a kulturális szférával ellentétben.

A dualista korszakban az egyes településfajták megítélése a szlovák részről többféle lehetett. A nagyvárosokat, főként a birodalom két központját komoly veszélyforrásnak tartották az asszimiláció lehetősége miatt. Ezzel szemben a felföldi kisvárosokat nemzeti szempontból háttországként tekintették, míg az alföldi mezővárosok megítélése inkább semleges volt. Az utolsó fejezetben a szerző ezeket a településtípusokat veszi sorra mint a polgárosodás színtereit. Részint konkrét példákon keresztül (például Rózsahegy, Znióváralja, Szokolca, Miava, Bécs, Budapest, Nyíregyháza, Békéscsaba, Tótkomlós) mutatja be a szlovák elem helyzetét az adott város(ká)ban, részint ismerteti a kortársak ezekről alkotott véleményét, ami ismét csak a dualizmuskori politikai gondolkodás egy eddig ismeretlen területét jelenti. De kitér egy akkoriban sok vitát kiváltó másik problémára, a nemzeti központ kérdésére is. Bár erre a szerepre 19. század folyamán több esélyes is volt (például Pozsony, Besztercebánya), a kiegyezést követően végül Turócszentmárton lett a nem hivatalos elsőség.

A szerző döntően a nyomtatott forrásanyagra építi a munkáját, de a statisztikák, emlékiratok és levelezések mellett a teljes akkori szlovák politikai

és szaksajtót, valamint különféle röpiratokat, ismeretterjesztő broszúrákat és számos szépirodalmi alkotást is felhasznál. Ezeknek a korszakban, de különösen a passzivitás ideje alatt kiemelt szerep jutott, mivel valódi politikai plénumok híján nemegyszer a nyomtatott anyagok jelentették a nyilvánosság fórumait és a lehetőséget álláspontjaik ütköztetésére. A frappáns szépirodalmi példák pedig rendkívül találóan tükrözik a korabeli szlovák elit véleményét a társadalmukat érintő kérdésekről.

Az elmúlt két évtizedben több kiadvány is megjelent a szlovák nemzeti mozgalom 19. századi történetéről, melyek döntően politikatörténeti munkák voltak. Ábrahám Barna könyve, szakítva ezzel a hagyományos megközelítéssel, társadalomtörténeti szempontból vizsgálja a dualizmuskori szlovákságot. Munkája egyúttal politikatörténeti szempontból is rendkívül figyelemreméltó, hiszen bemutatja azokat a belső vitákat, melyek a korabeli szlovákok nemzeti mozgalmának berkein belül zajlottak a különféle gazdaság- és társadalompolitikai elképzelések kapcsán. Ez a két terület eddig a magyar történeti irodalom nagy hiányosságai közé tartozott, bár a könyv ismeretében ezekről már szerencsére csak múlt időben lehet beszélni.